

VAJDASÁG KÉPZŐMŰVÉSZETE (IX.)

Adalékok a XX. századi művészettörténeti kutatásokhoz

BELA DURANCI

A képzőművészek immár saját útjukat járják, Konjović példáját követve, aki az 1951-ben bemutatott *Emberek* című sorozattal¹ messze elülemelkedik az egyoldalú, szemellenzős kritikán; ugyanakkor pedig elentkeznek már a fiatalok is, akik közül mindenképpen Sáfrány Imre² a legérdekesebb személyiség. M. Arsić a kritikájában kiemeli B. Szabó György szövegét is, amely 1948-ban jelent meg a Matica srpska *Leopis* című folyóiratának május—júniusi füzetében, s Arsić felveti a kérdést: „Vajon ezzel a kiállítással (a kortárs vajdasági képzőművészek kiállítására gondol, amelyet 1948 áprilisában rendeztek meg a Matica srpskában) és ezzel a szöveggel kezdetét veszi a szocrealista követelmények abszolút igazságában való jogos kételkedés?”³

„Sok jel szerint az 1950. év a fordulatot jelenti abban a mind kifejezettebb törekvésben, hogy szakítsanak a szocialista realizmus elfogadhatatlan eszméivel.”⁴ A „szocrealista kritika” elfogadott módszerét azonban, ami a művészet és művészek feletti autoritativ minősítésből áll, továbbra is nagyrészt hozzá nem értő és botcsinálta műbírálok gyakorolják. Kioktató szónoklatokat tartanak „a művészetnek a néptömegekhez való közelítése” nevében, s nem ritka a gyanúsítgatás, sőt, fenyegetés

¹ Az *Emberek* című kiállítást 1951 márciusában rendezték meg Belgrádban. M. B. Protić kritikájával kapcsolatban (amely a *NIN*-ben jelent meg 1951 március 25-én) Konjović azt mondta: „Tetszik Protićnak ez a kritikája... különösen az a mondat: »Ahol a humanizmus kezdődik, ott megszűnik a dogmazizmus.«” (Katarina Ambrozić: *Milan Konjović*. Zombor, 1965, 77. l.)

² Sáfrány Imre 1951-ben részt vett az Önállóak kiállításán, amelyet Belgrádban tartottak meg a Szerbiai Képzőművészek Egyesületének Galériájában július 1-je és 20-a között, továbbá A Szerbiai Fiatal Képzőművészek az év novemberében megrendezett belgrádi kiállításán.

³ M. Arsić: *Likovna umetnost u Vojvodini 1944—1954*. Novi Sad, 1970. 5. o.

⁴ M. Arsić: i. m., 16. l.

sem. Egyesek még a hatvanas évek elején is bizalmatlanul méregetik a Képzőművészeti Találkozó plakátját is!⁵

A képzőművészek, nem zavartatva magukat, saját útjukat járták, kiállításokat rendeztek és alkotói dokumentumokat hagytak ránk. Ezek alapján ma teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy a szocialista realizmus nem ereszett gyökeret Vajdaságban, s rámutathatunk, hogy a szociális irányvételű, elkötelezett képzőművészet ezen a vidéken sok más környezetet megelőzve virágzott, a munkásosztály érdekeit szem előtt tartó kritika pedig magasabb szinten, őszintebben és komolyabban jeler volt már két évtizeddel azelőtt, a Szervezett Munkás hasábjain! Valószínűleg ez az oka, hogy az itteni alkotók „különös nemtörődomséggel” viszonyultak a „megadott” témákhoz — ahogyan M. Arsic is észrevette. Emlékeztetőül még egyszer elmondjuk, hogy ennek az elkötelezett művészetnek Balázs G. Árpád festő és grafikus (még a húszas évek közepén!), Hangya András, valamint a fiatalok Népkör-beli kiállítása (1938) volt a fő képviselője.

A sok tekintetben fordulópontot jelentő 1950-es évben Szabadka ismét olyan helyzetben volt, hogy innen indulhatott ki a művészet megújítását célzó kezdeményezés, akárcsak 1923-ban, vagy 1938-ban.

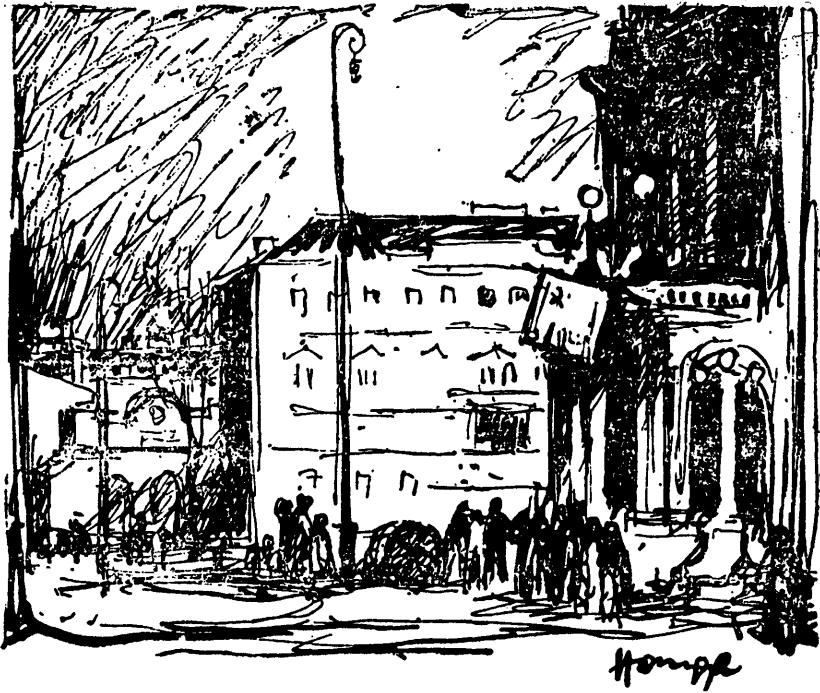
Az előző évben, 1949-ben Palicson elkészült a nyári színpad,⁶ amelyet jogosan neveztek „az ország egyik legszebb színpadának”. Szemmel láthatóan arra törekedtek, hogy Palics legyen a művelődési élet egyik központja. Az 1950. évi történések — amint később bebizonyosodik — bevezetőt jelentettek a művészet számára jelentős folyamatokhoz.

A 7. Nap április 20-án a második oldalon tudósít Palics fűrdőről „Nemrégiben alakították meg Palicson a bácskai képtárat, az állatkertet, a vadászmuzeumot és a művészlakot.” A Bácskai Képtár tulajdonképpen „hivatalos” utóda a dr. Joca Milekić által 1926-ban létrehozott „muzeumnak”, amelyben bácskai szerb, magyar és horvát művészek alkotásait gyűjtötte össze a lelkes műpártoló. Az újságikkben is olvasható: „A képtárban sok neves vajdasági és idegen festő vajdasági vonatkozású művét találjuk meg.” Nem mellékes, hogy Milekić gyűjteményében a harmincas évek elején már megtalálható például Nagyapáti Kucak Péter festménye is, akiről pedig csak az utóbbi időben feltételezhetjük, hogy a vajdasági naiv művészet kezdetét jelentette! A Bácska Képtár⁷, sajnos, a hatvanas évek elején már nem létezik. A fenttartá

⁵ 1962-ben az Első Képzőművészeti Találkozó plakátját (Dragoslav Stojanović-Sip alkotását) élesen bírálták „absztraktsága” miatt!

⁶ A nyári színpad (amelyet Baltazar Dulić építész tervezett) a város rendkívüli kulturális ambícióinak az impozáns eredménye; 1948–49-ben épült, ünnepélyes megnyitója 1950. június 1-jén volt (*Hrvatska Riječ*, 1950. november 17-én: Podaci o zamašnom napretku Subotice na polju kulture i umetnosti).

⁷ A Bácskai Képtár ünnepélyes megnyitója 1949. május 1-jén volt. A *Hrvatska Riječ* 1950. november 17-én megjelent cikke szerint 1950. novemberi: 65 000 látogatója volt! Nem megbízható az adat, mert valószínűleg az állat

Hangya András rajza

sához szükséges anyagiak irányában az értékes gyűjtemény három részre darabolódott: a századelő kiemelkedő festőjének, Stipan Kopilović-nak a művei még néhány értékes képpel együtt a Szabadkai Múzeumba kerültek; a gyűjtemény nagyobb része ma a Matica srpska Képtárában van; bizonyos számú tárgyat pedig, amelyektől a népszerű Joca Milekić nem tudott megválni, még 1972-ben is „rendezgetett”, haláláig hű maradvá nemes műgyűjtői szenvedélyéhez.

A *Magyar Szó*ban olvashattuk először, hogy „a művészlak, amely szintén a képtár közelében van, a környék képzőművészeinek a művésztelepe lesz, ahol a fiatal és idősebb generáció egyaránt töltheti szabad idejét és kicserélheti véleményét”.⁸ Nagy kár, hogy a „művészlak” még

kerti belépőjegyek számát vették alapul, ugyanis azzal a jeggyel a képtárba is be lehetett menni...

⁸ *Magyar Szó*, 1950. április 30.: a „művészlak”, „művésztelep”, „Szabadka város vendége” kifejezések arra a kezdeményezésre utalnak, hogy művészeket hívtak Palicsra, akik között neves írók is voltak: Dobrica Cosić és Oskar Davidó.

a Bácskai Képtárnál is rövidebb életű volt, mindössze egyetlen nyarat ért meg!

A *Hrvatska Riječ* 1950. május 19-én Milan Konjović szabadkai kiállításáról tudósítva közli, hogy „ő lesz az első művész, aki egy hónapot tölt majd Palicson Szabadka város vendégeként”.

A művésztelepek témája már nagyon régóta jelen volt Vajdaságban. A századfordulón Nagybecskerekben próbálkoztak ilyenek a megalapításával. Ott építették meg az első műtermet is (1897-ben) Vajdaság területén. A »Nagybecskereki Impresszionisták« csoportjának minden tagja, a legfiatalabbakat, Feifer Károlyt és Wanyek Tivadart kivéve, festészeti ismereteit Nagybányán szerezte, vagy pedig nyaranta más festők társaságában utazgatott és vásznain az erdélyi tájakat örökítette meg.⁹ Magát Palicsot mint lehetséges művésztelepet Pechán József említi először a *Művésztelep Palicson* című írásában, amely 1914. február 1-jén jelent meg a *Bácskai Hírlapban*. Ezt követik a topolyai művésztelep létrehozásának próbálkozásai: Balázs G. Árpád emlékezete szerint az ottani Zichy-parkban festegető Stipan Kopilović és vendégei beszéltek meg a képzőművészek egyesületének a megalakítását (1923-ban jött létre). A mai Zrenjaninban 1931-ben működött a Várkonyi-féle művésztelep. Végül művésztelepnek nevezték a megszállás éveiben Újvidéken működő kollektív műtermet is.

A művésztelepnek mint meghatározott célokért való együttes tevékenységnek (s nem csupán a művészek egzisztenciális kérdéseinek a megoldását szolgáló intézménynek) az eszméje B. Szabó György írásában is felbukkan, s Konjovićot tartja olyan egyéniségnek, aki körül tömörülnek majd a művészek. S lám, Konjović lesz a palicsi művésztelep első vendége!

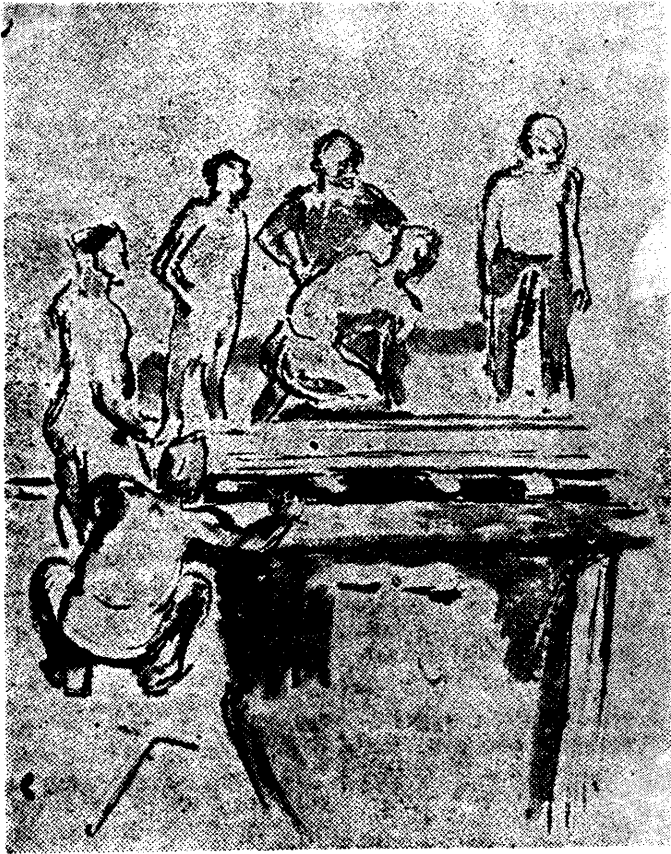
Sajnos, ez a művésztelep gyorsan feledésbe merül. A következő évben már nem hívták meg a művészeket. Amíg működött, a sajtó hallgatott róla. Ante Abramović festő elragadtatással emlékezett vissza a festők palicsi találkozására, amikor 1962 nyarán a képzőművészek ismét összegyűltek a tó partján.¹⁰

A jugoszláviai művésztelepek és szobrásztalálkozók címjegyzékében, amelyet 1986 elején állítottak össze a szabadkai Képzőművészeti Találkozó munkatársai, szintén nem találjuk a „palicsi kísérletet”. A művészek első háború utáni összejövetelét — a címjegyzék szerint — Újlakon (Ilok) tartották meg 1951-ben.¹¹

⁹ Vukova Popović: *Velikobečkerečki slikarski ateljei* (Nagybecskereki festőműtermek). Kiállítási katalógus. Zrenjanini Múzeum, 1969. 11. l.)

¹⁰ Ante Abramović festőművész, a belgrádi Pedagógiai Főiskola tanára 1962-ben a jugoszláv festők első találkozásán (Bela Duranci és mások jelenlétében) visszaemlékezett a palicsi napokra, hangsúlyozva: „az volt az első művésztelep!”

¹¹ *Adresar umetničkih kolonija i vajarskih simpozijuma* (A jugoszláviai művésztelepek és szobrásztalálkozók jegyzéke). Képzőművészeti Találkozó, Sza-

Boschán György: Lasvai vázlat

A már említett tanulmányában, amely az 1944—1954 közötti időszak képzőművészeti életének első alaposabb felmérése, Miloš Arsić két korszakot különböztet meg: az első 1950-ig tart, a második pedig 1951-től 1954-ig, s „az új művészi gyakorlat kezdeteit” jelenti. Ezzel a második, mindenképpen jelentősebb periódussal kapcsolatban Arsić kiemeli: „Az 1951—54 közötti időszak képzőművészetének döntő fontosságú új mozzanatait abban látjuk, hogy a vajdasági tájkép előtérbe kerülése

badka, 1986. A 14. lapon: Iloki művésztelep („A második világháború után először 1951-ben Ilokon...”), valamint a 27. oldalon: A zentai művésztelep („A háború után először 1951-ben Ilokon, e Duna menti városban gyűltek össze a művészek...”).

mellett, fiatal festők (valamint grafikusok és szobrászok) nagyobb csoportja jelenik meg; továbbá abban, hogy teljes mértékben érvényesül a szerzők új képzőművészeti irányvétele, a háború előtti festészeti örökség elfogadásával, az új művészeti megnyilvánulások pedig kizárólag a szerző személyiségéhez kötődnek, az alkotói személyiség válik a művel értékének egyedüli meghatározójává.”¹²

Ennek az „új művészi gyakorlatnak” a sokoldalú felmérésekor a mindeképpen legjelentősebb évek 1952-t kell tartanunk. Ekkor alakul meg ugyanis az első művésztelep, a zentai. (Ács József *Művésztelep Zentán* című cikke jelentette be a *Magyar Szó* 1952. július 27-i számában, az ötödik oldalon.) A vajdasági képzőművészet egyik legjelentősebb pillanata lesz ez, ahogyan M. Arsic is feljegyezte: „olyan jelenség, amelyet bizonyos értelemben a vajdasági képzőművészeti élet önállóságának elsőrendű mozzanataként tarthatunk számon”.¹³

Az események sorrendjében jelentős volt a kortárs francia művészet kiállítás Jugoszláviában (február 17-én nyílt meg Belgrádban, ezután Zágrábban és Ljubljánában, majd június 10-én Szkopjében mutatták be) A vajdasági fiatal művészek közül soknak jelentett maradandó élményt fordulópontot ennek a tárlatnak a megtekintése.

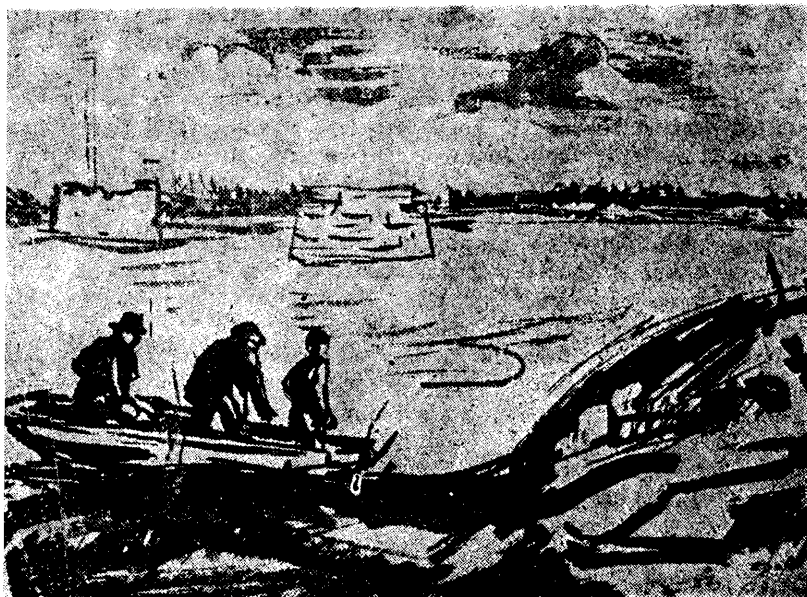
A francia művészetrel való találkozás hatása alatt, de talán a má említett 1945. évi kiállítás alkalmával „még fiatalnak” minősített vajdasági magyar festészet értékelésére is mintegy válaszolva folytak az előkészületek *A vajdasági magyar képzőművészet* című palicsi kiállításra. A szervezőbizottságban, amelynek kétségtelenül nehéz feladata volt a képek türelmes összeválogatásában, hárman is voltak az 1938. évi kiállítás résztvevői között, valamint Herceg János és még hárman a háború utáni festőnemzedékből. A zsűri összetétele egyúttal biztosíték is volt arra, hogy a kiállításnak méltó színvonala lesz: Ács József, B. Szabó György, Hangya András, Herceg János és Milan Konjović volt a tagja.¹⁴ A kiállítás június 26-án nyílt meg a Palicsi Magyar Ünnep Játékok keretében az akkori Bácskai Képtárban. Rehák László már július 3-án megállapította: „Bizonyára kellemes meglepetést jelentett a palicsi kultúrnapok résztvevőinek óriási többsége számára (kivételesen talán csak egynéhány bennfentes művész és kultúrmunkás lehetett) a képzőművészeti kiállítás.”¹⁵

¹² M. Arsic: i. m., 18. l.

¹³ M. Arsic: i. m., 18. l.

¹⁴ A vajdasági magyar képzőművészek kiállítása, 1952. júniusától szeptember 30-áig, Palics, 50 résztvevő 125 művel. Érdekes megemlíteni, hogy egy rajzzal Dévics Imre (1922–1971) is szerepelt, a topolyai amatőr festők, majd a topolyai művésztelep vezetője, később a szabadkai Képzőművészeti Találkozó igazgatója.

¹⁵ Rehák László: Palicsi meglepetések, *Magyar Szó*, 1952. július 1.

Acs József: A zentai Tisza-part

B. Szabó György július 24-éig várt a méltatással (*Szubjektív beszámoló a palicsi tárlatról*¹⁶), hogy többek között kijelentse: „Jugoszláviában, a szocialista Jugoszláviában sikerült először egybegyűjtenünk a vajdasági magyar művészet százesztendőös termését”, hozzáadva, hogy a képek „többet jelentenek a látogatók számára csupán művészi élménynél”.

Két folytatásban közölt hosszabb írásában B. Szabó György emlékezett a két háború közötti képzőművészeti eseményekre. A második folytatás nagyobb részében a háború utáni időszakot tárgyalja, azaz a megjegyzéssel, hogy „Egy »rezsim-művészet« volt kialakulóban...”, s elveti a tévelygések korszakát: „A »leckefelmondás« kora a művészetben csak ott él tovább, ahol *csak* leckékre, leckefelmondókra és a művészet tisztviselőire van szükség, s nem művészekre, nem művészi és emberi élmények kifejezésére.” „A tennivalók felismerése jelentette számomra a palicsi kiállítás legnagyobb élményét is” — írja B. Szabó György az első részben. A második folytatásban a demokratikus alkotói szabadság, a „tisztviselők” nélküli művészet mellett foglal állást.

¹⁶ B. Szabó György: Gondolatok és jegyzetek képzőművészetünkről (I.). Szubjektív beszámoló a palicsi tárlatról. *Magyar Szó*, 1952. július 24-én, 4. l.

A *Magyar Szóban* és a palicsi ünnepek alkalmi kiadványaiban¹⁷ megjelent írásokkal szinte egyidejűleg, június 29-én mondott beszéde a Szabadka központjában megtartott nagygyűlésen Moša Pijade: „Május 29-e van, s véletlenül a fesztivál befejezésének napján van éppen négy esztendeje annak, hogy megjelent a Tájékoztató Iroda rezolúciója.”¹⁸ A változások és zavarodottság, a „szocrealista” művészet dogmák és főleg a szorongásos kisebbségi érzés korszaka végérvényeser a múltba merült.

Ha a „palicsi nyár” a társadalmi-politikai feltételek megírását megnyitotta, akkor a „zentai képzőművészeti ősz” a kreatív akció sajátosságos vajdasági modelljét jelentette.

Vajdaság ihlető témaként mindenütt jelen volt. Az előző évben 1951-ben Milan Konjović aratott nagy sikert Belgrádban *Emberék* című kiállításával. Miroslav Antić *Vojvodina* című poémájában énekelte meg mennyire szereti ezt a tájat, amelyre mintegy visszhangként válaszoltak Csépe Imre versei.¹⁹

Október 4-én Sáfrány Imre Újvidéken megrendezett önálló kiállításával kiváltotta az „első képzőművészeti botrányt” a vajdasági művészetben, s ugyanakkor bizonyította az „új művészeti gyakorlat” fellépő nemzedék e vidék iránti ragaszkodó szeretetét. Azokbar a napokban tartották meg a jugoszláv írók III. kongresszusát is Ljubljanában. Újvidéken a Vajdasági Képzőművészek VI. tárlatának megnyitóján Milan Konjović mondott beszédet.

Abban a dinamikus 1952. esztendőben, azokban a napokban, amikor a palicsi tárlat anyaga „meglepte” a Zentai Múzeum látogatóit, Ács József festőművész összeállította azoknak a festőknek a névsorát, akieke szerinte meg kell hívni a városba, ahol „a legjobb sétány van a Tisza partján”: Boschán Györgyöt, B. Szabó Györgyöt, Milivoj Nikolajevicet, Stevan Maksimovicot, Hangya Andrást, Stojan Trumicot... és természetesen Milan Konjovicot. „Nélküle nem is lehetett volna igazi kezdet”²⁰ — tanúsítja Ács József. Elsőként, már július közepén Boschár érkezett, nemsokára utána Sáfrány Imre, Milivoj Nikolajevic. Már augusztus 2-án megtartották az első képbemutatót — a művészek és a közönség találkozóját.

Megszületett tehát az első vajdasági művésztelep, a következő évber már a topolyai is létrejött, utána pedig a többi. Megkezdődött a kép-

¹⁷ *Magyar Ünnepi Játékok, Palics, 1952.* Testvériség-Egység könyvkiadválalat, Novisád, 1952 (Több más írás mellett: B. Szabó György: Néhány régi vajdasági írókról, művészekről, 157—188. l.).

¹⁸ A sajtó mindkét nyelven megjelentette Moša Pijade beszédének részleteit.

¹⁹ Csépe Imre: Bácskai rónán, *Magyar Szó*, 1952. augusztus 3-án.

²⁰ Ács József: *Slikarska kolonija u Senti*. Forum, Novi Sad, 1962 és egyéb irodalom; Tripolsky Géza: *Zentai Művésztelep — Umetnička kolonija u Senti*, Forum, Újvidék, 1980.

Milivoje Nikolajević: Écskai motívum

zőművészeti élet sajátos formája, a vajdasági modell. Ugyanakkor pedig végérvényesen elmúlt a „kisebbségi lét” hosszú időszaka, amelyben az itteni művészek Vajdaságon kívül általában ismeretlenek voltak.

A művésztelepek alkotóműhelyekké, az alkotó közösség építőhelyeivé váltak. A kezdeti lendületet pedig mindenképpen a Vajdaságért való közös lelkesedés adta. Megszabadulva a dogmatikus béklyóktól, alkotói kalandozásba, kutatásokba merültek, amelynek során főleg a háború előtti művészi gyakorlatot tartották szem előtt, s vágyakozva hallgatták az európai modern képzőművészeti történésekről érkező híreket.

A Párizs felé fordulással egyidejűleg az alkotók a legőszintebben környezetük „dolgozói” akartak lenni, népük szolgálatában, a jövő érdekében kívántak tevékenykedni. S éppen ebben, „a nép szolgálatában” lappangott a művész és a nép gondolatainak tolmácsolója közötti ellentét. Minden művésznek az a meggyőződése, hogy a legtermékenyebben az alkotói szabadsággal szolgálhat, a „nép véleményének” hivatlan tolmácsolója pedig autoritatívan követeli, hogy az alkotás mindenki számára érthető legyen.

A két teljesen ellentétes álláspont közelítésének egyetlen lehetséges pontja Vajdaság lehetett. A Vajdasághoz való viszonyulás mindkét félnél ugyanaz volt, az erős érzelmeken alapult. Az örökölt sorsfájdalom és a közelmúlt háttorzongató emlékei a vajdasági közösségbe tartozókat

erőteljes érzésekkel töltötték el. E térségben, amelyen gyakran zúgtak végig a történelem viharai, első ízben valósult meg a minden itt letelepedett végre immár egyenjogú státusában a nemzetek és nemzetiségek testvérisége és egysége. Kivétel nélkül mindannyian különböző történelmi korok „jövevényei” voltak, s valahányan tapasztalatból ismerhették a kisebbségi érzést, a jogfosztottak komplexusát. A csoportba tömörülés egzisztenciális szükséglete a közösség ösztönző erejévé alakult át. Az ősök porladó csontjainak rétegei csupán annak az útnak a hosszát jelezték, amelyet az itteniek a telepes földnélküliek egyforma sorsától a forradalmi átalakulás büszke közösségéig megtettek. A Vajdaságban élőkét erős érzelmi szálak kötötték ehhez a földhöz, a bőséges, de sokszor kegyetlen síksághoz, meghittségéhez és végtelenségéhez, a szabad ember méltóságáért fizetett véres áldozathoz.

A földművelő környezetben eltöltött gyermekkor mélyen bevésődött az itteni képzőművészek lelkébe. Abban az időben a városok, a kisvárosok és a tanyákkal övezett falvak között még nem érezhető az urbanus és falusi környezet ellentéte. Az akkori nemzedékek még egységes, egyformán vajdasági tájat láttak mindenütt. A gyermekkori emlékeket kibővítő élettapasztalat pedig semmiképpen sem eredményezhetett holmiféle „pásztoridilleket” ábrázoló műveket! Az alkotói feladatok meghatározója csupán Konjović munkásságának kolorisztikus és széles gesztusú jellegzetessége, vagy pedig Antić mély érzelmű, fanyar, mindent átfogó Vajdaság-poémája lehetett. Ez volt a pillanat követelménye ebben a térségben, s valamivel később Pap József is kijelenti az El nem taposható csillagok első sorában: „Ez a tér a ránk bízott jelen...”²¹ Az alkotói pillanatért vállalt felelősséget a képzőművészek a művésztelepekkel igazolták, példának pedig a „tájjelleg” és az egyéniség összhangjának a konjovići interpretálását tartották.

Az évtizedek óta vágyott művésztelep létrehozásának ötlete az alkotók és a „nép” közötti közvetlen dialógus lehetőségeként villant fel 1952-ben Zentán. Több körülmény is segítette a szervezőket. A kedvező társadalmi légkörben olyan vezető személyiségek támogatását nyerték meg, akik érdeklődtek a művészet iránt, a Múzeum igazgatója pedig önzetlenül befogadta az „újszülöttet”. A művésztelep így a „szocialista mecénások” támogatásával bontakozott ki, s az egyenjogú nemzetek és nemzetiségek általános lelkesedése ösztönözte.

A korábbi próbálkozásoktól eltérően, hogy egzisztenciális szükségből „nemzeti menedéket” alakítsanak ki, a zentai és a későbbi művésztelepek „kétségtelenül kezdeményezői és megvalósítói voltak az úgynevezett

²¹ *El nem taposható csillagok.* Forradalmi költészetünk 1937—1977, Ács Károly szerk., Forum, Újvidék, 1977. 67. l.

Stevan Maksimović: Écskai galambdúc

socialista realizmus merev dogmáitól való felszabadulás eszméjének.”²² Az alkotó tevékenység és a környezet együttélésének ekkor elfogadott modellje mindkét felet kielégítette: a művészek úgy vélték, hogy a művésztelep az alkotói szabadság társadalmilag jóváhagyott színtere, ahol művészetkedvelőkkel közvetlen kapcsolat jön létre s megvalósul a kisebb környezeteknek is a művészethez való joga és szükséglete; a „népzenyeinek” tolmácsolói pedig azt hitték, hogy a művésztelepek gyepelőként a fékezhetetlen művészek nyakába, s „az egyszerű emberek számára is érthető” alkotás felé irányítják majd őket.

A Zentán fellángoló művésztelepi mozgalom már 1953. szeptember 2-én új taggal bővül Topolyán, 1954-ben Becsén, majd 1956-ban a Trenjanin melletti Écskán. A hasonló kezdeményezések 1955-ben Kikinán, Törökkanizsán és Mitrovicán nem bizonyultak tartósaknak, egy-egy két nyarat értek meg, mint a korábbi palicsi művésztelep. Nyilvánvalóan ott a „tolmácsolók” kerekedtek felül.

Habár a vajdasági művésztelepekkel kapcsolatban mintaként gyakran századfordulón működő nagybányait említik, az ötvenes évek művésztelepeinél nagyon kevés azonosítható vonást találunk. Ezek sajtóságos

²² Bogomil Karlavaris: Pogled unazad — Visszapillantás, *Umetničke kolonije u Vojvodini 1952—1972 — Művésztelepek Vajdaságban 1952—1972*, dokumentumkiállítás, XII. Képzőművészeti Találkozó, Szabadka, 1973 decemberében (a katalógus 11. lapján).

formái voltak az alkotók azon törekvéseinek, hogy a szocialista kultúra újonnan létrejött feltételei között közvetlenül tevékenykedjenek. A kezdéskor, különösen a zentai művésztelepen úgy élik át, mint a harmincas évek második felében a *Híd* körül tömörült fiatalok az egyedülálló, szociálisan elkötelezett és eredeti vajdasági művészeti pillanatot.

Ács József kezdeményezése tehát nem volt véletlenszerű, és Zentán sem nélkülözte a háború előtti „hidasok” tapasztalatát. Ács József év tizedeken át sokoldalúan tevékeny és fáradhatatlan: fest, képzőművészeti bírálatokat és ismertetőket ír, vitázik, kiállításokat nyit meg és támogat minden kezdeményezést, ösztönzi a fiatalokat, évekig több művésztelepnek is legaktívabb részvevője volt, a *Magyar Szóban* pedig *Képzőművészeti levelező iskola* címmel állandó rovatot vezetett (amelyről a kutatók könnyen megállapíthatják majd, hogy sok jövőbeni alkotó elsajátításának adott teret), s emellett a rengeteg aktivitás mellett is tevékeny alkotóként vesz részt az avantgard képzőművészeti történésekben, mint olyan művész, akit különösen kedvelnek és tisztelnek a fiatalok. Hasonló jellemzést adhatnánk különben az 1938. évi fiatalok Népkör-beli kiállításán részt vevő művészek többségéről is.

A vajdasági modern képzőművészeti folyamatok szempontjából a legfontosabb a művésztelepeknek a Jugoszlávia és a világ modern művészete legidősebb történései iránti nyitottsága. A művésztelepeken találkoztak a vajdasági művésznemzedékek a többi környezetből, jelentősebb képzőművészeti központokból és a külföldről érkező alkotókkal. Azzal, hogy megszerezték a vendéglátó környezet vezető személyiségeinek a bizalmát, a művésztelepek az egyénnel és szakegységekkel szembeni fellépésükben kölcsönösen támogatták is egymást. A művésztelepek részvevői saját környezetükben az esztétikai újítások és művészeti megvalósítások kezdeményezőivé, hordozóivá és végrehajtóivá váltak. Támogatták tehát a „haladó struktúrákat”, amelyek különféle módon viszonyultak az újhoz.

Tévedés lenne azonban valamiféle „anyagi érdekeltséget” feltételezni. A művésztelepeket vendégül látó környezet és a részvevők kapcsolata az új eszmék iránti közös lelkesedés, az elképzelések megvalósításának számtalan lehetősége és az együttműködés sokrétűsége fejlesztette és szilárdította meg. „Számít” sohasem nyújtott be senki! Azokban a körülményekben, ahol azelőtt még kiállítást sem rendeztek, képtárak és műgyűjtemények alakulnak. A művészek titkos büszkeséggel érzik magukat alapítóknak, néhány jelentős tervük megvalósításához viszont a vendéglátók nyújtottak támogatást, amely nélkül a művek soha nem készülhettek volna el. Maradandó értékek jöttek létre, mindenki megelégedésére.

KARTAG Nándor fordítás.

(Folytatjuk)